

Pirmą kartą Lietuvoje – Latvijos dailės klasiko paroda

Virginija ŠIUKŠČIENĖ

2009 m. lapkričio 9 d. Šiaulių „Aušros“ muziejaus Ch. Frenkelio viloje buvo atidaryta Latvijos dailės klasiko Gederto Eliaso (1887–1975) tapybos darbų paroda. Renginys buvo skirtas Latvijos Nepriklausomybės dienai. Jame dalyvavo parodos globėjas Latvijos Respublikos ambasadorius Lietuvoje J. E. Hardijus Baumanis, Latvijos Respublikos Seimo deputatė, Švietimo, kultūros ir mokslo komiteto narė Janina Kursitė-Pakulė, Lietuvos Respublikos Seimo narys, Tarpparlamentinių ryšių su Latvijos Respublika grupės narys Valdemaras Valkiūnas, Jelgavos miesto dūmos pirmininkas Andris Ravinis (Andris Ravinš), Šiaulių miesto meras Genadijus Mikšys.

Paroda surengta iš Jelgavos Gederto Eliaso istorijos ir meno muziejaus rinkinių. Ją pristatė muziejaus direktorė Gita Grasė ir direktorės pavaduotoja, G. Eliaso kūrybos tyrinėtoja, Marija Kauperė.

G. Eliosas – tapytojas modernistas, jaunųjų dailininkų ugdytojas, meno istorikas. Jo darbai turėjo įtakos Latvijos vaizduojamojo meno raidai.

Būsimasis dailininkas mokėsi Jelgavos realinėje mokykloje, kur pradėjo domėtis menu. Vėliau piešimo mokėsi pas dailininką Janį Valterį, dailininko Vilhelmo Purvyčio studijoje Rygoje. 1906 m. išvyko į užsienį. Danijoje ir Olandijoje susipažino su tų šalių meniniu gyvenimu, dailininkų darbais. 1908 m. įstojo į Briuselio karališkąją menų akademiją, kurioje studijavo tapybą ir skulptūrą, lankėsi didžiuosiuose Europos muziejuose. 1913 m. baigė Karališkąją menų akademiją. Dar metus dailininkas praleido Prancūzijoje ir Italijoje. 1914–1915 m. gyveno Latvijoje, 1916 m. išvyko į Rusiją studijuoti realistinės rusų tapybos. 1919 m. grįžo į Rygą, kur gyveno iki gyvenimo pabaigos. 1920 m. įsitraukė į Rygos dailininkų grupės (ekspresionistų grupė, vienijusi talentingiausius Latvijos tapytojus ir skulptorius) veiklą. 1920 m. grupė surengė pirmąją parodą, kurioje G. Eliosas eksponavo 67 darbus. Šiuose darbuose labai aiškus modernistinių srovių pėdsakas. Nuo to laiko G. Eliosas aktyviai kūrė, dalyvavo parodose Latvijoje ir užsienyje, daug keliavo po Vakarų Europą. Kelionėse

Parodos atidarymas. Iš kairės: parodos globėjas Latvijos Respublikos ambasadorius Lietuvoje J. E. Hardijus Baumanis, Jelgavos miesto dūmos pirmininkas Andris Ravinis, Šiaulių miesto meras Genadijus Mikšys, Jelgavos Gederto Eliaso istorijos ir meno muziejaus direktorės pavaduotoja Marija Kauperė, muziejaus direktorė Gita Grasė, Lietuvos Respublikos Seimo narys, Tarpparlamentinių ryšių su Latvijos Respublika grupės narys, Valdemaras Valkiūnas, ŠU docentė Regina Kvašytė. Kalba „Aušros“ muziejaus direktorius Raimundas Balza.

Maija su skėčiu. 1919 m. Tai žymiausias fovizmo kūrinys latvių dailėje.

THE EXHIBITION OF THE LATVIAN CLASSICAL ARTIST SHOWING FIRST TIME IN LITHUANIA

Virginija ŠIUKŠČIENĖ

The publication introduces to the exhibition of paintings of the Latvian classical artist Gedert Elias (1887-1975) displayed in Ch. Frenkel Villa of Šiauliai "Aušra" Museum from 9 November 2009. G. Elias was a painter modernist, educator of young painters and art historian. He was known in the Latvian art history as an unrivalled master of the composition, landscape and figure compositions, outstanding portraitist. The artist's works are kept in Jelgava History and Art Museum. The collections include 774 paintings, 600 water-colours, 252 pastels, personal archive, collections of the Ornamental applied art composed by the artist. The name of Gedert Elias was given to the museum in Jelgava. The exhibition in "Aušra" Museum in Šiauliai introduces to the most mature works of the early, also most inventive, creative period of G. Elias which accord with the decorative exhibition halls of Ch. Frenkel Villa, represent the artist as a master of portrait, still-life and landscape.

Namas raudonu stogu. 1920 m.

tapė, kūrė straipsnius apie dailės gyvenimą užsienyje, analizavo ir lygino dailės situaciją Latvijoje ir kitose šalyse, supažindino latvius su pasaulinės dailės raidos procesais. Didelę amžiaus dalį (nuo 1925 iki 1953 metų su pertrauka per vokiečių okupaciją) G. Eliasas dirbo Latvijos dailės akademijoje – pirmiausia Akto tapybos klasės vadovu, paskui Figūrinių tapybos studijos vadovu. Tapyba buvo populiariausia Latvijos dailės akademijos studijų kryptis. G. Eliaso tapybos samprata buvo moderni, atitiko studentų interesus ir lūkesčius. 1932 m. jis tapo docentu, 1938 m. – profesoriumi. G. Eliasas ketvirtajame XX a. dešimtmetyje sukūrė darbus – peizažus, figūrines kompozicijas, tapusius latvių dailės klasika. Šiuos darbus įkvėpė jau ne kelionės po užsienio šalis, o Latvijos gamta, žmonės. G. Eliasas tapo tikru kompozicijos meistru. Dalyvavo parodose Latvijoje, užsienyje – Osle, Kopenhagoje, Londone, Paryžiuje. 1940 m. su broliu Kristapu išleido studiją „Naujųjų laikų prancūzų dailė“. G. Eliasas išugdė pokario Latvijos dailininkų kartą. Šeštajame dešimtmetyje ne savo noru palikęs Latvijos dailės akademiją ir 1953 m. išėjęs į pensiją, ėmėsi pastelės, sukūrė daug įsimintinų šio žanro darbų. Dažniausiai tai buvo per kasdienes keliones į Jūrmalą traukinyje sutiktų įdomių žmonių portretai. Šie darbai nebuvo skirti parodoms, jų menininkas beveik niekam nerodydavo. Tuo pat metu jis tapė paveikslą „1905-ieji metai“, kurio yra keli variantai (ir aliejinės, ir pastelinės tapybos). Amžiaus pabaigoje keleri metai paskirti reliefui „1905-ieji metai“ kurti. Tai buvo jaunystės prisiminimai, tuo pačiu metu šis darbas skirtas draugams ir bendražygams.

Į Latvijos dailės istoriją G. Eliasas įėjo kaip nepralenkiamas kompozicijos, peizažo ir figūrinių kompozicijų meistras, žymus portretistas. Iš G. Eliaso kūrybos galima mokyti XX a. dailės istorijos.

Jis daug dirbo, nes kitaip gyventi nemokėjo. Dirbdavo kasdien, tik kartkartėmis paimdavo į rankas laikraštį ar knygą. Buvo fiziškai gerai sudėtas, aukšto ūgio, stiprus, neturėjo jokių žalingų įpročių. Vertino sveikatą, kad visuomet galėtų našiai dirbti. Du šviesesnius ir erdvesnius buto kambarius G. Eliasas buvo sujungęs į vieną didelę dirbtuvę. Prie sienų stovėjo senų ir retų knygų prikrautos spintos. Vienas didelis buto kambarys buvo kraute prikrautas dailininko darbų. „Menas G. Eliasui buvo kaip muzika Bethoveniui, visais laikais jo Didingoji, Vienintelė ir Numylėtoji Sužadėtinė, kuriai jis paskyrė visą savo ilgą gyvenimą...“ (Mąksla, 1978, Nr. 3, p.10) – prisimena antroji jo žmona lietuvė Halina Kairiūkštytė-Jaciniėnė (1896–1984). Būtent per santuoką su lietuve menotyriminke užsimezgė G. Eliaso ryšys su Lietuva. Jie susipažino 1932 m. Latvijos meno akademijos dešimtmečio išklmėse, į kurias buvo pakviesti ir Kauno meno mokyklos pedagogai. Tuo metu H. Kairiūkštytė-Jaciniėnė dirbo Kauno meno mokyklos bibliotekos vedėja. Po susitikimo jų pažintis nenutrūko. Dailininkas svečiuodavosi pas Haliną Kaune, naudojosi proga susipažinti su miestu, muziejais, M. K. Čiurlionio kūryba. Kaune G. Eliasas

ne tik leido laiką malonioje draugijoje, bet ir tapė natūrmortus, Halinos portretą. Sutuoktuvės įvyko 1933 m. Rygoje, kur pora ir gyveno. Kol H. Kairiūkštytė-Jaciniėnė išmoko latvių kalbos, jie susikalbėjo prancūziškai. G. Eliasas nuolat tapė, Halina bendradarbiavo Latvijos lietuvių ir latvių spaudoje, abu kartu prisidėjo prie Rygoje leistos enciklopedijos „Latvieša Konversācijas vārdnīca“. Abu mėgo keliauti, lankyti muziejus – juos siejo panaši pasaulėžiūra ir didelė meilė vaizduojamajam menui. Tai, kas juos jungė, tapo ir išsiskyrimo priežastimi – abu visada pirmenybę teikė kūrybai ir darbui, dėl to jų keliai išsiskyrė. Halina gyvendama Rygoje visuomet jautė didelę nostalgiją Lietuvai ir apsisprendė grįžti.

Paskutiniaisiais gyvenimo metais G. Eliasas jautėsi vienišas. Anapilin ir svetur buvo iškeliavę daugelis jam artimų žmonių, ir jo paties gyvenimas pamažu ėjo į pabaigą. G. Eliaso gyvenimo gija nutrūko 1975 metų sausio 29 dieną. Menui buvo atiduota viskas – talentas, laikas, meilė. O sulaukta pripažinimo. Vis dėlto jo vardo niekada nelydėjo triukšminga šlovė. Menininkas nugyveno ilgą ir turtingą amžių, jo darbai yra išskirtinė vertybė latvių tapybos aukso fonde.

Kūrybinis dailininko palikimas saugomas Jelgavos istorijos ir dalės muziejuje. Tai 774 tapybos darbai, 600 akvarelių, 252 pastelės, asmeninis archyvas, jo sukauptos Rytų taikomojo meno kolekcijos, dailininko vardu pavadintas ir Jelgavos muziejus. G. Eliaso darbams Jelgavos muziejaus ekspozicijoje skirta išskirtinė vieta, rengiamos jo kūrybos parodos Latvijoje ir užsienyje: Vokietijoje (Berlynas, 2005), Švedijoje (Stokholmas, 2008). Keletas šio įvairausio, ryškiu talentu apdovanoto ir išsilavinusio menininko darbų Lietuvoje rodyti 2002 m. lapkričio 19 d. – 2003 m. vasario 25 d. Lietuvos dailės muziejaus padalinyje – Vilniaus paveikslų galerijoje – vykusioje parodoje „Latvijos dailės akademijos tapybos pedagogai 1920–1940 m.“ iš Latvijos dailės muziejaus nacionalinės dailės rinkinių. Personalinė paroda Lietuvoje eksponuojama pirmą kartą. Paroda atvežta į Lietuvą, gavus valstybės garantą.

G. Eliaso paveikslų beveik nėra privačiose kolekcijose, nes dailininkas niekada jų neparduodavo ir nedovanodavo atsitiktiniams žmonėms, pardavodavo tik muziejams. Jis tapė vildamas, kad visa jo kūryba išliks kaip Latvijos dailės paveldas. Parodoje Šiaulių „Aušros“ muziejuje pristatomi brandžiausi G. Eliaso ankstyvojo, laikomo išraiškingiausiu, kūrybos periodo darbai, kurie labiausiai atitinka puošnių Ch. Frenkelio vilos parodinių salių dvasią, reprezentuoja dailininką, kaip portreto, natūrmorto ir peizažo meistrą. Paroda veikė iki 2010 m. sausio 30 d. ■

ŠAM archyvo nuotr.

Gėlės. 1920 m.